

РОЗДІЛ 1
ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО
ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ ТА ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 373.2

DOI 10.5281/zenodo.1485453

Борейко В. І., д.е.н., професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті обґрунтовано необхідність удосконалення системи дошкільної освіти в Україні. Проаналізовано динаміку розвитку вітчизняних дошкільних закладів, показано, що їхньої кількості недостатньо для забезпечення якісної дошкільної підготовки дітей. Проаналізовано освітні послуги, які дошкільні навчальні заклади надають дітям. Розроблено пропозиції для розвитку та покращення системи дошкільної освіти в Україні. Запропоновано здійснювати спеціалізацію дошкільних навчальних закладів та окремих груп для підготовки дітей з різними нахилами.*

***Ключові слова:** дошкільні навчальні заклади, динаміка розвитку, підготовка дітей, спеціалізація, освітні послуги.*

***Аннотация.** В статье обоснована необходимость совершенствования системы дошкольного образования в Украине. Проанализирована динамика развития отечественных дошкольных учреждений, показано, что их количества недостаточно для обеспечения качественной дошкольной подготовки детей. Проанализированы образовательные услуги, которые дошкольные учебные заведения предоставляют детям. Разработаны предложения для развития и улучшения системы дошкольного образования в Украине. Предложено осуществлять специализацию дошкольных учебных заведений и отдельных групп для подготовки детей с разными склонностями.*

***Ключевые слова:** дошкольные учебные заведения, динамика развития, подготовка детей, специализация, образовательные услуги.*

***Annotation.** The article substantiates the need to improve the system of pre-school education in Ukraine. It is disclosed, that rapid development of socio-economic relations, the growth of the array and the complexity of information, requires the training of highly skilled professionals who will work in the future. It is determined that the activity of preschool educational institutions in the country should be organized in such a way that preschool children can learn to read and write and to know the world around them. The basic provisions of the basic component of preschool education are highlighted, which assumes the assimilation of its contents as a completed stage, designed for the whole period*

of preschool childhood, formation of the minimum sufficient and necessary level of educational competences of a child. It has been shown that the requirements of the Basic Component are mandatory for all participants in the educational process in preschools, regardless of their subordination, type and form of ownership. The dynamics of domestic preschool institutions development is analyzed, and it is shown that their quantity is insufficient to provide high-quality pre-school preparation of children. It was determined that some of the parents of children living in urban settlements could not send them to pre-school establishments, while in rural areas, part of parents with such an opportunity refused to attend pre-school services. It is concluded that a significant proportion of Ukrainian children from rural areas went to school without basic education: they could not read and write. The foreign experience of the organization of preschool institutions and educational services that they provide to children is revealed. It is determined that in European countries there are educational institutions of various forms of ownership, and the system of training in them children is constantly being improved. Proposals for the development and improvement of the preschool education system in Ukraine have been developed, it is proposed to increase the number of pre-school educational institutions and specialize them for training children with different inclinations.

Key words: *pre-school educational institutions, development dynamics, preparation of children, specialization, educational services.*

Стрімкий розвиток суспільно-економічних відносин, нові наукові відкриття, широке поширення інформаційно-комп'ютерних технологій, удосконалення технологічних процесів у різних галузях економіки, а також зростання масиву та складності інформації вимагають підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які будуть працювати в майбутньому.

Для цього в Україні зазнає зміни система підготовки майбутніх спеціалістів у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах. Однак, основи грамотності у молодих людей закладаються та їхні перші контакти з навколишнім природним середовищем відбуваються у дошкільному віці. Тому, діяльність дошкільних навчальних закладів в країні повинна бути організована таким чином, щоб дошкільнята могли навчитися читати і писати та пізнати навколишній світ, або, іншими словами, – підготуватися до навчання в початковій школі.

Питання організації роботи дошкільних навчальних закладів досліджено у роботах провідних вітчизняних педагогів, серед яких слід виділити публікації таких відомих науковців: А. М. Богущ, Л. Козак, В. Г. Кремь, В. І. Носков, І. П. Печенко та ін.

Однак, нинішній стрімкий розвиток суспільно-економічних відносин вимагає запровадження в нашій країні безперервної освіти, перший етап реалізації якої повинен розпочинатися в дошкільних закладах.

Метою нашої статті є розкриття тенденцій у розвитку дошкільних навчальних закладів в Україні та обґрунтування напрямів удосконалення системи підготовки дошкільників.

Відповідно до визначеної мети в статті реалізуються такі завдання:

- обґрунтування необхідності удосконалення системи дошкільної освіти в Україні;
- встановлення динаміки розвитку вітчизняних дошкільних закладів;
- розроблення пропозицій для покращення системи дошкільної освіти в нашій країні.

Не отримання достатнього рівня знань у дошкільний період може негативно відобразитися на підготовці молодих людей у загальноосвітніх закладах та закладах вищої освіти (ЗВО). Так, В. О. Шевченко наголошує, що викладачі ЗВО «... відзначають сталу тенденцію погіршення якості абітурієнтів як за рівнем інтелекту, так і за рівнем здоров'я. Причина досить банальна – незбалансованість навчального процесу в середній школі. Школа намагається охопити зростаючий інформаційний потік, в результаті чого шкільні навчальні програми виявляються перевантаженими» [1, с. 162].

Отже, для розвантаження освітніх програм вітчизняних загальноосвітніх навчальних закладів необхідно частину освітнього процесу від них передати дошкільним навчальним закладам. Базовим компонентом дошкільної освіти, який затверджений наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 615 від 22.05.2012 р. визначено, що «Дошкільна освіта є самостійною системою, обов'язковою складовою складовою освіти в Україні, яка гармонійно поєднує сімейне та суспільне виховання» [2].

Базовий компонент дошкільної освіти передбачає засвоєння її змісту як завершеного етапу, розрахованого на весь період дошкільного дитинства, сформованість мінімально достатнього та необхідного рівня освітніх компетенцій дитини перших 6–7 років життя, що забезпечує її повноцінний психофізичний та особистісний розвиток і психологічну готовність до навчання у школі. Визначені Базовим компонентом дошкільної освіти вимоги до обсягу необхідної інформації, життєво важливих умінь і навичок, системи ціннісних ставлень до світу та самої себе є обов'язковими для виконання всіма учасниками освітнього процесу в дошкільних закладах незалежно від їх підпорядкування, типу і форми власності [2].

Таким чином, система вітчизняних дошкільних навчальних закладів та перелік послуг, які вони надають повинні забезпечувати якісну підготовку дошкільнят до навчання в школі. На думку В. Г. Кременя: «Зміст навчання має відображати все багатство раціональних знань людства, зокрема в духовній сфері. І безумовно, дедалі більше актуалізується завдання забезпечити через систему окремих предметів цілісне бачення дитиною навколишнього світу та органічне включення в нього загальнолюдської, зокрема власної діяльності» [3, с. 8–9].

Однак, динаміка розвитку дошкільних закладів в Україні впродовж 1990–2016 років засвідчує негативну тенденцію. Так, кількість дошкільних закладів в Україні зменшилася із 24,5 тис. у 1990 році до 14,9 тис. у 2016 році, або у 1,64 рази. При чому, за цей період кількість дошкільних закладів у сільській місцевості зменшилася у 1,40 рази, а у міських поселеннях у 2,09 рази (табл. 1).

Таблиця 1*

Дошкільні заклади в Україні

Показники							
	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
Кількість закладів, тис.	24,5	21,4	16,3	15,1	15,6	14,8	14,9
– у міських поселеннях	11,9	10,5	7,4	6,7	6,7	5,7	5,7
– у сільській місцевості	12,6	10,9	8,9	8,4	8,9	9,1	9,2
У них місць, тис.	2277	2014	1117	1056	1136	1105	1125
– у міських поселеннях	1662	1463	832	773	821	772	785
– у сільській місцевості	615	551	285	283	315	333	340
Охоплення дітей дошкільними закладами, %	57	44	40	51	53	55	55
– у міських поселеннях	64	53	52	64	64	64	63
– у сільській місцевості	43	28	18	27	32	40	40

* Складено за даними [4].

Це призвело до зменшення дітей охоплених дошкільними закладами у міських поселеннях з 64 % у 1990 році до 52 % у 2000 році, а у сільській місцевості – з 43 до 18 %, відповідно. В результаті у 2000 році 60 % дітей в нашій країні не були охоплені дошкільними закладами, а значить не отримували фахових освітніх послуг.

Це при тому, що, наприклад, у Франції практично 100 % дітей у віці від 3 до 5 років навчалися у материнських школах (основному типі дошкільних закладів у Франції, в яких виховуються діти від 2 до 6 років) [5, с. 237–238].

Після 2000 року ситуація з охопленням дітей дошкільними закладами в Україні почала покращуватися. Однак, це відбулося не за рахунок збільшення кількості дошкільних закладів та місць у них, а за рахунок зменшення дітонародження. Проте, у 2016 році 45 % дітей в нашій країні не мали можливості виховуватися та навчатися у дошкільних закладах, хоча їх наповненість складала 113 дітей у розрахунку на 100 місць. У міських поселеннях цей показник був 124 дітей на 100 місць, а у сільській місцевості – 87 дітей на 100 місць.

З наведених даних можна зробити висновок, що частина батьків дітей, які проживали у міських поселеннях, не могла влаштувати їх у дошкільні заклади, тоді як у сільській місцевості частина батьків дітей, маючи таку можливість, відмовлялись від послуг дошкільних закладів. Не дивно, що значна частина дітей з сільської місцевості поступала на навчання в школу не маючи базової освітньої підготовки: не вмiла читати і писати.

Це, при тому, що як зазначає А. М. Богуш: «Дитина дошкільного віку засвоює рідну мову з раннього дитинства в сукупності і взаємодії всіх означених мовних функцій, що повинно знайти своє відображення в програмах мовленнєвого розвитку дітей» [6, с. 7–8].

Науковець наголошує, що: «Формування змісту навчання дітей рідної мови повинно також враховувати: наукові досягнення в галузі мовознавства й лінгводидактики; психофізіологічні особливості вікового етапу тих, кого навчають; соціально-культурні й ціннісні орієнтири, які визначають динаміку розвитку й формування змісту навчального предмета» [6, с. 9].

Як зазначає В. І. Носков: «Певно, всі знають, що основні цінності в розвитку особистості на 85 % закладаються до п'ятирічного віку і виявляються в конкретній індивідуальній культурі поведінки людини» [7, с. 77].

Отже, система підготовки дітей у дошкільних закладах нашої країни повинна орієнтувати на наступні вимоги початкової школи, з тим, щоб дошкільнята могли опанувати всі знання, яку будуть їм потрібними в майбутньому, отримати основи національно-патріотичного та морально-етичного виховання. Для цього Україні необхідно скористатися досвідом інших країн, які мають значні здобутки у вирішенні цього питання.

Так, в Німеччині: «Відкритий дитячий садок організовано на ситуативно-орієнтованій концепції дошкільного виховання, для якої характерне відкрите планування з участю дітей; навчання на базі реальних життєвих зв'язків; єдність гри і навчання; різновікова організація життя та діяльності; зв'язок із громадськістю; співробітництво батьків і дошкільного закладу» [5, с. 238].

«У Великій Британії популярними є безоплатні муніципальні ясельні школи і класи для дітей віком 3–5 років. Ясельні класи організовуються при початкових школах з метою розумового, фізичного, морального, естетичного і трудового розвитку дитини, формування її індивідуальності» [5, с. 238].

Таким чином, у західноєвропейських країнах трьох-п'ятирічних дітей розглядають як особистість, яку з цього віку необхідно навчати та готувати до самостійного дорослого життя.

Відповідно до цього принципу науковець І. П. Печенко соціалізацію дошкільнят розглядає: «... як становлення дитячої особистості в її взаємодії з соціальним світом у результаті порівнявального входження дитини у світ конкретних соціальних зв'язків і освоєння соціокультурного досвіду на основі її суб'єктивного пізнання світу та конструювання образу соціального світу» [7, с. 28].

При цьому, на думку О. Вашуленко, дошкільну освіту потрібно розглядати як перший щабель у системі неперервної освіти, які поступово ускладнюються і які має пройти людина в процесі навчання [8, с. 49].

Таким чином, нові вітчизняні дошкільні заклади необхідно організувати таким чином, щоб в них діти з наймолодших років через ігри та навчання не тільки опановували навички читання, писання та рахування, а й виховувалися у любові та повазі до навколишнього природного середовища, пізнавали основи суспільних відносин та патріотичного виховання.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що розвиток дитини, її знайомство з природою та суспільно-економічними відносинами розпочинається із дошкільного віку. Тому, система дошкільних закладів в нашій країні потребує змін, з тим, щоб уже на початковому етапі свого розвитку, кожна дитина могла опановувати знання в контексті неперервної освіти, отримувати національно-патріотичне і морально-етичне виховання.

Для цього програму підготовки дітей в дошкільних закладах необхідно узгодити з навчальною програмою початкової школи та для ознайомлення дітей з окремим дисциплінами (історією, природознавством, суспільними відносинами, культурологією та ін.) залучати «вузьких» спеціалістів.

Однак, для того щоб високий рівень знань могли отримати всі дошкільнята, державі необхідно збільшити зусилля для розширення мережі дошкільних навчальних закладів, скористатися досвідом зарубіжних країн з організації в них навчального процесу, а також створити сприятливе середовище для створення та функціонування дошкільних закладів різних форм власності.

Водночас необхідно забезпечити спеціалізацію дошкільних навчальних закладів та окремих груп для підготовки дітей з різними нахилами.

1. Шевченко В. О. Імплементация принципів Болонського процесу у вищих навчальних закладах Півдня України / В. О. Шевченко // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2 (3). – С. 159–164.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Затверджений наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція)» № 615 від 22.05.2012 р.
3. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття / В. Г. Кремень // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1. – С. 6–16.
4. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstst.gov.ua>
5. Козак Л. Сучасна дошкільна освіта: європейський досвід / Л. Козак // Освітнологічний дискурс, 2017. – 3–4. – С. 235–250.
6. Богущ А. М. Теоретичні і методологічні засади формування мовленнєвої компетенції дошкільника / А. М. Богущ // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 1. – С. 5–10.
7. Печенко І. П. Окремі концептуальні положення соціалізації особистості в дошкільному дитинстві / І. П. Печенко // Педагогіка і психологія. – 2006. – № 3. – С. 19–29.
8. Вашуленко О. Питання наступності в педагогічній теорії / О. Вашуленко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 4. – С. 49–59.

Рецензент: д.пед.н., професор Поташнюк І. В.